

DARÜLEYTAMLARDA YÜRÜTÜLEN MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM UYGULAMALARI

Mustafa KILINÇ*

ÖZ

Darüleytamlar, Osmanlı'da sosyal devlet anlayışının görüldüğü kurumlar olmuştur. Darüleytamlarda aynı zamanda teorik eğitimle uygulamalı eğitimin bir bütün içinde uygulandığı, mesleki teknik ağırlıklı eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. Darüleytamların amacı, şehit çocuklarıyla fakir ve muhtaç çocukları temel eğitimden geçirerek öğrencilerin yetenekleri doğrultusunda bir meslekte uzmanlaşmasını sağlayıp toplumda iş sahibi bireyler haline getirmek olmuştur. Darüleytam ismi resmîyette 1914 yılı olsa da aynı misyon temelinde bu tarihten daha önce de açılan eğitim kurumlarının genel adıdır. Darüleytamlara öğrenci alımında devlet din, dil ve ırk alanında herhangi bir ayrımcılık yapmamış bütün vatandaşlarına eşit davranmıştır. Bununla beraber yabancı ve azınlık vatandaşlarından ziyade Müslüman çocuklar bu eğitim kurumlarına alımda öncelikli olmuştur. Buradaki uygulamaların nedenlerinden biri gayrimüslimler için başka eğitim kurumlarının varlığının fazla oluşudur. Darüleytamların eğitim sistemlerini 1863 yılından itibaren açılan ıslahhanelerde görmek mümkündür. Darüleytamlar eğitim kademesi olarak ana sınıfları, ilkokul ve sanat okulu olarak yapılmıştır. Darüleytamların on üç yaş üstü öğrencilere uyguladığı eğitim müfredatı sanayi mekteplerinin müfredatıyla aynı olmuştur. Bu noktada darüleytamların sanat okulunun asıl gayesi, sanayi mekteplerine hazırlık sınıfı düzeyinde olmuştur. Özetle darüleytamlar bir yandan öğrenci barınma imkanlarını sunarken diğer yandan öğrencilerin ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda özellikle sanat eğitimi olarak meslek sahibi yapmıştır. Diğer taraftan Osmanlı devletinin açtığı darüleytamlarla beraber misyoner faaliyetleri amacıyla açılmış yabancı devletlerin de darüleytamları mevcut olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Darüleytam, Eğitim, Mesleki Teknik Eğitim.

* Doktor Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: mustafa.kilinc@amasya.edu.tr

VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATIONAL PRACTICES IN ORPHANAGES IN TURKEY

ABSTRACT

Social state, namely welfare state, policy can be witnessed in orphanages in Ottoman Empire. Orphanages were educational institutions focusing on vocational and technical education in which both theoretical and applicable education were administered in a harmony. The objective of these institutions were to provide basic education to children who were in need, and were martyrs' children according to their skills and interests and to make them become competent on a certain profession. The name orphanages derived from the educational institutions established before 1914 even though they were named officially in that year. All citizens were treated equally in terms of enrollment to these institutions regardless of religion, language and origin. Muslim children, however, had the priority to enroll these schools rather than the children of foreign and minority citizens. The reason of this situation was that foreign and minority citizens had many other alternatives for education in a wide range of school types. Orphanages had been servicing in detention centres since 1863. They included preschool, primary and vocational schools. They had the same curriculum with vocational schools for the students who are above 13. At this precise point, they played a role as preparatory classes in vocational classes. In a nutshell, they enabled students to acquire a profession according to students' interests and skills as well as provide accommodation. On the other hand, there were orphanages who established by foreign states to serve missionary missions except the ones set up by Ottoman Empire.

Keywords: Orphanages, Education, Vocational and Technical Education

Giriş

Darüleytam; Yetimlerin barındığı yer anlamına gelmektedir.¹ Arapça ev anlamına gelen dar ve yetimler anlamına gelen eytam kelimesinin birleşerek yeni mana kazanmasıyla oluşan sözcüktür.² Darüleytam; yetimhane ve yetimler yurdu şeklinde de kullanılmaktadırlar.³ Darüleytamlar, Balkan Savaşları ve akabinde 1.Dünya Savaşı'nda şehit çocuklarının eğitimi ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla açılan kurumlardır.⁴ Yetim mallarının korunması amacıyla Eytam Nezareti, Şeyhülislam' a bağlı

¹ Türk Dil Kurumu

² Murat İşeri, **Osmanlı Çocuk Koruma Sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923)**, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2014, s. 69.

³ M. Şükrü Yaman, **Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 34.

⁴ Salih Özkan, Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı, Selçuk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:19, Yıl: 2006, s. 211.

olarak 31 Aralık 1851 de kurulmuştur.⁵ Darüleytamlar, genellikle 1.Dünya Savaşı sırasında itilaf devletlerinin binalarında hizmet vermişlerdir.⁶ Bu imkanlardan yararlanan darüleytamlar maddi sıkıntı yaşamazlarken savaş sonrası itilaf devletlerinin tekrar eski mülklerini ele geçirmeleri bu kurumları çok olumsuz etkilemiştir. Bu durumda barınma yer temini büyük sıkıntıları beraberinde getirecektir.

Darüleytamlar ve benzeri kurum ve kuruluşlar kimsesiz çocukları topluma kazandırma ve ıslah etme ile özellikle çocukları bir meslek sahibi yaparak topluma kazandırma amaçlanmıştır. Bu bağlamda; Islahhaneler (1863) Darüşşafaka (1863), Darülaceze (1895), Darülhayr-ı Ali (1903)⁷ Darüleytam-ı Osman'ı (1911),⁸ Himaye-i Etfal (Açılış tarihi kesinlik yok 1908-1917-1921) açılmışlardır.⁹ Darüleytamların açılış gayesi ve eğitim programları incelendiğinde 1860'larda açılmaya başlayan ıslahhanelerle paralellik göstermiştir. Islahhanelere; yetim ve öksüz ve fakir çocuklara bir meslek öğretimi yanında okuma yazama öğreterek topluma kazandırma düşüncesi darüleytamlarla beraber yukarıda zikredilen eğitim kurumlarında da genel hatlarıyla devam etmiştir.¹⁰ Bu eğitim yuvaları ile ilgili farklılıkları ifade edecek olursak; darülaceze, muhtaç çocuk, sakat kadın ve erkeklere yardım etmek için sadece İstanbul'da açılan bir eğitim kurumu olmuştur.¹¹ Darüşşafaka ise Fransız eytamlarından esinlenerek açılan eğitim kurumudur.¹² Darülhayr_ı Ali'de II.Abdülhamid'in şahsına ait olduğu için Ali (yüce) olarak isimlendirilmiştir.¹³ Darüleytam felsefesinin uygulandığı Darüşşafaka aynı zamanda ülkemizde ilk parasız özel okul olma özelliğini taşımaktadır.¹⁴ Darüşşafakanın kuruluşunda ismi Darülfakakatül İslamiyye idi ve ilk amacı Cemiyeti Tedrisiye-i İslamiyenin esnaf çıraklarını eğitmektir.¹⁵ Darülhayr_ı Ali Cumhuriyet Dönemindeki orta dereceli mesleki öğretim kurumlarıyla Çocuk Esirgeme Kurumlarının

⁵ Davut Elmacı, **Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim ve Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2007, s. 37.

⁶ Özkan, **a.g.m.**, s. 219.

⁷ Müezzinoğlu, **a.g.m.**, s.400

⁸ Mustafa Kılınç, **Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)**, Pegem Akademi, Ankara, 2016, s. 125.

⁹ Elmacı, **a.g.t.**, s. 37.

¹⁰ Kılınç, **a.g.e.**, s. 43.

¹¹ Özkan, **a.g.m.**, s. 213-214.

¹² Yaman, **a.g.t.**, s. 39.

¹³ Hakan Aytekin, **1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 39

¹⁴ Elmacı, **a.g.t.**, s.38

¹⁵ Aytekin, **a.g.t.**, s. 15.

oluşmasında önemli bir yeri vardır.¹⁶ Darülaceze'nin kuruluş amaçlarından biri de sokaklarda dilencilik yapan çocukların ıslah edilerek topluma kazandırılmasıdır.¹⁷ Darülaceze bünyesinde kurulan İrdahane (Kreş) dönemin en modern teknolojisi ve araç gereçleriyle dört yaşın altındaki çocuklara eğitim vermiştir.¹⁸ 2.Abdülhamid'in hayır kurumlarından Darülaceze dönemin modern eğitim kurumlarından biri olmuştur.¹⁹ Bu eğitim kurumuna modernliği kazandıran eğitim yapısı şu şekildeydi; 200 Yataklı Hastahane, 1 Yetimhane, 1 İrdahane (Kreş), 1 Çamaşırhane, 2 Hamam ve Terzilik, Çorapçılık, Kunduracılık, Marangozluk, Demircilik, Dökümcülük, Halı İmalathaneleri, 1 Fırın, 1 Cami, 2 Kilise, 1 Havra, 5 Sanat Okulu mevcuttu.²⁰ Darülaceze'de meslek dalları olarak; terzilik, kunduracılık, halıcılık, dokumacılık, çorapçılık, marangozluk, dülgerlik, fotoğrafçılık, demircilik vardı.²¹ Bu kurumlar yukarıda ismini telaffuz ettiğimiz ayrı ayrı eğitim kurumları olarak gözüke de ortak payda da yetim, öksüz ve fakir çocukları devlete kazanma noktasında birleşmektedirler. Bu öğrencilerin topluma olumlu şekilde kazanılmasında devlet kadar halkın da fedakârlıkları oldukça fazla olmuştur. Bu düşünce temelinde; darüleytamlar, halk tarafından şefkat müesseseleri olarak görmüştür.²²

Darüleytamların kuruluş ve işleyişinde Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in katkıları oldukça fazla olmuştur.²³ Darüleytam, yetimlere ait birçok kurumun genel ismi olarak kullanılmıştır.²⁴ Örneğin Darülhayr-ı Ali, basında ve resmî belgelerde ıslahhane, darüleytam ve darülhayr olarak geçmektedir.²⁵ Darüleytam ismi 1914 ile resmileşse de daha önceden de ifade ettiğimiz gibi darüleytamların açılış amaçları ve eğitim uygulamalarının benzeri 1863'ler de açılmaya başlanan ıslahhanelerde görmek mümkündür. Bu bağlamda darüleytamların işlevsel olarak benzerleri daha önce açılmaya başlamakla beraber bu kurumların darüleytam adını almaları²⁶ 1914 yılındadır.²⁷ Darüleytamlar, ıslahhane ve

¹⁶ Cemil Öztürk, Osmanlıda Bir Mesleki Eğitim Ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Darülhayr-ı Ali, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 143, 1999

¹⁷ Aytekin, **a.g.t.**, s. 24.

¹⁸ Yaman, **a.g.t.**, s. 67.

¹⁹ Aytekin, **a.g.t.**, s. 25.

²⁰ Aytekin, **a.g.t.**, s. 29.

²¹ Aytekin, **a.g.t.**, s. 35.

²² Ragıp Hüseyin, Meclisi Mebusan'da Şehit Çocukları 1, **Muallim Dergisi**, 1 Nisan 1333, Sayı 9, s. 282-284.

²³ Ersin Müezzinoğlu, 1.Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar, **History Studies (International Journal of History)**Volume 4/1 2012, s. 146,

²⁴ Şafak Nurdan, Darüleytamda Çocuk Olmak: On Çocuk On Portre, **Journal Of Humanities and Social Sciences**, Sayı, 2, 2013, s. 263.

²⁵ İşeri, **a.g.t.**, s. 54.

²⁶ Yaman, **a.g.t.**, s. 73.

²⁷ Şafak **a.g.m.**, s. 263.

Darülhayr-ı Ali'nin devamı niteliğinde sanayi mekteplerine hazırlık sınıfı teşkil eden eğitim kurumlarıydı.²⁸ Darüleytamların uygulama ve ilkeleriyle benzerlik taşıyan ıslahhanelere önceleri sadece yetimler alınırken zamanla ücret karşılığında ana ve babası olanlar da alınmıştır.²⁹ Bu öğrenci alımı uygulamalarının değişimini darüleytam diye isimlendirilen diğer eğitim kurumlarında görmek mümkündür. Osmanlı'da yetimhaneler; Ermeni, Rum, Yahudi, Rus ve Müslüman olarak gruplanabilir.³⁰ 1920 yılında ülkemizde; 25 tane Ermeni, 3 tane Rum, 3 tane Yahudi ve Rus eytam hanesi vardı.³¹ Darüleytamlar 1924 Tevhidi Tedrisat kânunuyla MEB'e devredilmiştir.³²

1. Osmanlı Devleti'nde Gayr-i Müslimlere Ait Darüleytamlar

Osmanlı Devleti güçlü olduğu dönemde yabancı devletlerin eğitim kurumlarını sıkı denetim altında tutmuştur. Devletin son dönemlerinde yöneticiler hem çaresizlikten hem de yetim eğiten eğitim yapıları düşüncesiyle yabancıların darüleytamlarında esneklikler göstermişleridir.

Osmanlı devleti 1800'lerde zararlı eğitim merkezlerini denetleme temelinde misyonerlerin zararlı faaliyetleri karşısında 6 Aralık 1882 de taşraya gönderilen bir yazıyla; Papazların Anadolu'nun farklı yerlerinde izinsiz kilise ve okul binası yaptıkları ve bunun hem mülki hem de siyasi birtakım sorunları beraber getireceği ve bunda sorumluluğu ve ihmali olanların mesul tutulacağı belirtilerek yerel yönetimler uyarılmıştır.³³ Bu uyarılar zaman zaman tekrar etmiştir. Sivas Valisi Hasan Hilmi tarafından 3 Ocak 1899 da Amasya Mutasarrıflığına gönderilen bir yazıda çoğu yerde izin alarak bina inşa edilen arazilerin çoğunun vakıf arazisi olduğu ve kilise ve benzer binaların vakıf arazisi üzerine inşası caiz olmadığı gibi vakıf arazileri üzerine bu tarz binaların yapılması vakıfların gelirlerine engel olur. Ayrıca vakıf arazileri üzerine bu tarz binaların yapılması o vakfın hayratının son bulmasına neden olacağından bu tarz binalar yapılmadan önce tahkikat yapılması ve ona göre hareket edilmeli şeklinde uyarılarda bulunmuştur.³⁴ Fakat son dönemlerde, Osmanlı Devleti yetimhaneler konusunda tavizlerde bulunarak yabancılarla ait eğitim kurumları ve bu eğitim kurumları çerçevesinde diğer yapılara ayrıcalıklı davranmıştır.

²⁸ Şafak a.g.m., aynı yer.

²⁹ Elmacı, a.g.t., s. 38.

³⁰ Yasemin Okur, **Darüleytamlar**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1996, s. 7.

³¹ Özkan, a.g.m., s. 220.

³² Özkan, a.g.m., s. 217-220.

³³ BOA, BEO, 4347/325988/36

³⁴ BOA, BEO, 4347/325988/43

Örneğin, Amasya'nın Merzifon ilçesinde 1885-1886 yıllarında açılan Anadolu Koleji olarak bilinen sadece erkek çocuklarının eğitim gördüğü Amerikan Okulu ile Kız ve Sanayi Okulları, dini eğitim veren; okul, yetimhane, hastane, fakirleri iyileştirmek için açılan eczane, misyonerlerin ve öğretmenlerin evleri; bu mülkler her ne kadar³⁵ Mösyö Taris, Mösyö Çarls, Doktor Tomas³⁶ gibi bazı şahıslar üzerine olsa da Amerikan Bord'a aittir.³⁷ Örneğin Merzifon Anadolu Koleji ile ilgili işlemler bu şahıslar tarafından yürütülmüştür.³⁸ Bord'a ait bu kurumların arazisinin bazıları mülk arazi iken bazıları vakıf arazidir.³⁹ Ayrıca bu kurumlardan bazıları da Evkafı Hümayuna ait Çelebi Sultan Vakfına ait arazi üzerinde⁴⁰elli beş bin kuruş kira bedeli karşılığında inşa edilmişlerdir.⁴¹ Çelebi Sultan Vakfına ait arazi, hastane yapımı için belli ücret karşılığında Amerikan Bord teşkilatı tarafından kiralanmıştır.⁴² Yukarıda ismi geçen bu kurumlar vergi ve diğer yükümlülüklerden 2 Temmuz 1910 tarihli belgeyle muaf tutulmuşlardır. Ancak kendilerine tahsis edilen yerlerin dışına çıkılırsa vergi ve diğer mükellefiyetlerden sorumlu tutulacakları ikaz edilmiştir.⁴³ Buradaki vurgu araziler vergiye tabidir ancak arazi üzerinde yetimhane gibi taşınmaz olması durumunda vergiden muaf tutulmuştur.⁴⁴ Bu tanınan ayrıcalıklı haklardan Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları 1.Dünya Savaşı esnasında kaldırdığına dair açıklamalarına bağlı olarak 30 Mart 1915 tarihli talimnameyle yeni düzenlemeler yapılması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁵1920 yılı itibariyle Müslüman yetim hanelerinin dışında şu yetimhaneler mevcuttu:

Ermeni Yetimhaneleri; Ermeni yetimlerinin bir kısmı cemaat yetimhanelerinde barındırılırken bir kısmı da okul, hastane, yetimhane gibi sosyal kurumlarda barındırılmıştır. 1920 yılında İstanbul'da Ermenilere ait 25 tane yetimhane bulunmaktaydı. Bu yetimhanelerde 1920 yılı itibariyle 3827 öğrenci barınmıştır. Ermenilere ait 25 yetimhanenin dışında Amerikan heyetinin organizesinde İstanbul dışında Ermenilerin barındığı yetimhaneler mevcut olmuştur. İstanbul'daki yetimhanelerde 15 okul mevcuttu ve bunlardan iki tanesi sanayi eğitimi vermekteydi.⁴⁶ Rum Yetimhaneleri: 1920

³⁵ BOA, BEO, 4347/325988/12

³⁶ BOA, BEO, 4347/325988/55,64

³⁷ BOA, BEO, 4347/325988/12

³⁸ BOA, BEO, 4347/325988/55,64

³⁹ BOA, BEO, 4347/325988/50

⁴⁰ BOA, BEO, 4347/325988/14

⁴¹ BOA, BEO, 4347/325988/52

⁴² BOA, BEO, 4347/325988/4

⁴³ BOA, BEO, 4347/325988/6

⁴⁴ BOA, BEO, 4347/325988/56

⁴⁵ BOA, BEO, 4347/325988/2

⁴⁶ Okur, a.g.t., s. 7-11.

Yılı itibariyle İstanbul'da 4 tane yetimhanesi bulunmaktaydı ve bu yetimhanelerde 1548 öğrenci barınmaktaydı.⁴⁷ Yahudi Yetimhaneleri. 1920 yılında üç Yahudi yetimhanesi mevcuttu ve bu yetimhanelerde 279 yetim barınmaktaydı.⁴⁸ Rus Yetimhaneleri: 1921 yılı itibariyle 3 Rus yetimhanesinde 280 yetim barınmaktaydı.⁴⁹

2. Darüleytamlarda Akademik Eğitim

Darüleytamların açılışı planlanırken, barınma hizmetlerinin yanında yetimlerin ilköğretimi tamamlayarak bir üst eğitim kurumu veya ziraat ve sanat eğitimlerini bitirip meslek sahibi olmaları da planlanmıştır.⁵⁰ Burada öğrenciler kendi istediği ve sevdiği alanı seçme özgürlüğü varken kendi isteği doğrultusunda eğitim gördüğü şubeyi ve alanı bırakma özgürlüğüne sahip değillerdi.

Devlet en fazla yetimin oluştuğu Birinci Dünya Savaşı dönemindeki dezavantajlı çocukları darüleytam ve benzeri kuruluşlara yerleştirmeye gayret etmiş, buna rağmen açıkta kalan çocukları da⁵¹ Müslüman ailelerin yanına yerleştirilmiştir.⁵² Bununla beraber birçok Müslüman çocukta misyonerlerin yetimhanelerine yerleştirilmiştir.⁵³ Ayrıca yetim kurumlarına öğrenci alımında din ve millet ayrımı yapılmaması ıslahhanelerde de uygulanmış, farklı dinden olanlar kendi dinlerine göre eğitim almışlardır.⁵⁴ Darüleytamlar yaş gurubu olarak üç farklı eğitim gruplarına ayrılmışlardır. Bunlardan yedi yaşının altındakiler kız darüleytamlarının ana sınıflarında, yaşları 7-13 arasındakiler ilkökul müfredatı uygulanırken, 13 yaş üstü çocuklar sanat dersleri ağırlıklı programı tatbik edeceklerdi. Bunlardan yaşları on üç olmuş fakat ilkökul müfredatını tamamlamayanlar hem sanat hem ilkökul derslerini tamamlayacaklardı.⁵⁵ Anasınıfları da ikiye ayrılıyordu; dört yaş altı ve 4-6 yaş gurubu diye.⁵⁶ Darüleytamlardan öğrenci ayrılmaları öğrencinin kendi isteğiyle olduğu gibi darüleytam şartlarını taşıma kriterlerini sağlamayanların anlaşılmasıyla kurum tarafından da kayıtları siliniyordu.⁵⁷ Kayıtlarda fakirlik

⁴⁷ Okur, **a.g.t.**, s. 15.

⁴⁸ Okur, **a.g.t.**, s.16.

⁴⁹ Okur, **a.g.t.**, s.17.

⁵⁰ Müezzinoğlu, **a.g.m.**, s. 410.

⁵¹ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Dosya No: 63, Gömlek No: 142, Tarih: 1334C26

⁵² BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Dosya No: 64, Gömlek No: 162, Tarih: 1334B27

⁵³ Elmacı, **a.g.t.**, s.42.

⁵⁴ BOA, Fon Kodu: A.}MKT.MHM., Dosya No: 302, Gömlek No: 67, Tarih: 1281N01

⁵⁵ Hüseyin Ragıp, Meclisi Mebusan'da Şehit Çocukları 2, **Muallim Dergisi**, 1 Haziran 1333, Sayı 11, s. 342-344.

⁵⁶ Şafak, **a.g.m.**, s. 265.

⁵⁷ Şafak, **a.g.m.**, s. 274.

durum belgeleri muhtar ya da imam gibi kişilerden sağlanabiliyordu.⁵⁸ Darüleytamlarda öğrenci sayısının artması ve şartların zorlaşmasından dolayı Evladı Şuheda adı altında tütün, içki ve telgraf gibi ürünler ve hizmetlerin ücretleri zamlanmıştır.⁵⁹ Darüleytamlara öğrenci alımı önceleri şehit ve muhtaç çocuklardan yaşları 2-15 arası çocuklar alınırken sonraları rastgele çocuklar da alınmıştır.⁶⁰ Darüleytamlarda, beden eğitimi ve silah eğitimine önem verilmiştir. Ayrıca bazı darüleytam öğrencileri Avrupa'ya özellikle maden eğitimi için gönderilmiştir.⁶¹ Darüleytamların iptidai kısmını bitiren öğrenciler öğretmen okulları ve sanat mekteplerinin sınavlarını kazandıklarında parasız olarak bu okullara devam edebilmekteydi.⁶² Darüleytamlardan eğitim almış kendini geliştirerek bilim adamı olmuş kişilerde mevcuttur. Bunlardan biri Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün kuruluşunda önemli rol oynayan Ordinaryüs Pr. Dr. Enver Ziya Karal'dır.⁶³ Bu eğitim kurumu Cumhuriyetin ilk Üniversitesi; Ankara Üniversitesinin, üniversitelere öğretim üyesi yetiştiren bir eğitim merkezidir.⁶⁴ Özetle eğitim bağlamında; ülkemizde vatandaşlarımızın destekleriyle eğitim öğretim ve sosyal hizmetlerini yürüten darüleytamlar buldukları zaman diliminde başarılı eğitim merkezleri olmuşlardır.⁶⁵ Bunun somut örneklerinden biri "*Bakımsız çocuk millet enerjisinin, bakımsız topraklar vatan enerjisinin kaybedilmesi demektir.*"⁶⁶ anlayışıyla Doğu Anadolu'da Kazım Karabekir'in yetimleri meslek sahibi yaparak topluma kazandırma eğitim çalışmaları olmuştur.

⁵⁸ Şafak, **a.g.m.**, s. 275.

⁵⁹ Özkan, **a.g.m.**, s. 217.

⁶⁰ Özkan, **a.g.m.**, s. 218.

⁶¹ Müezzinoğlu, **a.g.m.**, s. 415.

⁶² Aytekin, **a.g.t.**, s. 102.

⁶³ Şafak, **a.g.m.**, s. 277.

⁶⁴ http://tite.ankara.edu.tr/?page_id=4807 Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE), 4204 sayılı yasa ile 15 Nisan 1942'de kurulan bir akademik birimdir. Enstitü, Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Türk İstiklâl Savaşı ve Türk İnkılâbı ile Türkiye Cumhuriyeti rejiminin dayandığı esaslar hakkında disiplinler arası yaklaşım ve bilimsel yöntemlere dayalı olarak araştırmalarda bulunmak; sahip olduğu müze, arşiv ve kütüphanesinin kullanımı konusunda her düzeydeki okuyucu ve araştırmacılara imkân tanımak; Türkiye Cumhuriyeti tarihini ve rejimini ülke içinde ve dışında tanıtmak için dersler ve konferanslar vermek ve yayınlarda bulunmak; fakülte ve yüksekokullardaki Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersi ile Cumhuriyet tarihi alanında lisansüstü dersler vermek ve bu alanda uzmanlaşmış akademisyenler yetiştirmek misyonunu üstlenmiş bir eğitim kurumudur.

⁶⁵ Özkan, **a.g.m.**, s. 224.

⁶⁶ Kazım Karabekir, **Çocuk Davamız 1**(Yayına Hazırlayan; Özerengin, Faruk) Emre Yayınları, İstanbul,1995, s.13

3. Darüleytamlarda Uygulanan Mesleki Teknik Eğitim

Darüleytamların başarısını etkileyen birçok unsur vardır. Bu unsurlar içinde ön planda olan uygulamalı eğitim olarak sunulan ve meslek sahibi yapan eğitim, mesleki teknik eğitim uygulamaları olmuştur diyebiliriz.

Darüleytamlarda çocukların mesleklerle ilgili tercihleri rastgele yapılmamış, çocuğun kabiliyetine uygun meslek seçilmesine dikkat edilmiştir.⁶⁷ Eğitim uygulamalarında ayrıca spor, müzik ve izcilik derslerine ayrı bir önem verilmiştir.⁶⁸ Sanayi mekteplerinde ve darüleytamların sanayi şubelerinde aynı talimatname kullanılmıştır. Bu eğitim kurumlarının genelde benzer özellik taşıması bu bakımdan normaldir. Özde benzer özellik taşıyan bu kurumlar öğrenci kabiliyet ve başarı bakımından farklılık arz etmektedir. Mektebi sanayi öğrencileri sınavla seçilmiş başarılı öğrencilerden oluşurken darüleytamların sanayi şubeleri için aynı değerlendirmeyi yapamıyoruz.⁶⁹ Öğrencilerin seçtiği sanat dallarında da sınavlar genel olarak yapılmamış her alanın uzmanlık ve sanat dallarından ayrı ayrı sınav yapılmıştır. Örneğin Darülhayr_1 Ali'de marangozluk sanatının hepsine birden tek not verilmemiş öğrenciler ayrı ayrı sınava tabi tutulmuşlardır.⁷⁰ Darülhayr_1 Ali'de iki tür diploma verilirdi hem ders hem sanat diploması ile sadece sanat diplomasıdır. Öğrenci dersi geçse de sanat eğitimini tamamlayamamışsa diploma verilmezdi. Bu durum, bu kurumlarda sanat eğitimine verilen önemi göstermesi bakımından oldukça önemlidir.⁷¹ Ayrıca öğrenciler bu eğitim kurumunda sanat dallarından mezun olduktan sonra uzmanlıklarını artırmak için iki yıl daha aynı eğitim şubesinde eğitim görebilmekteydiler. Bunun şartı sınıf açılabilmesi için yeterli sayıya ulaşmaktır.⁷² Yabancı yetimhanelerden Amasya Merzifon'daki Amerikan yetimhanesinde 65 çocuktan; 10 tanesi ayakkabı yapımı, 8 tanesi kitap ciltleme, 9 Marangozluk, 6 tanesi dokuma sanatında başarı göstererek meslek sahibi olmuşlardır. Bu oran göstermektedir ki darüleytamda başarılı mesleki teknik eğitim sistemi mevcut olmuştur.⁷³

Diğer taraftan darüleytamlar, sanayi mekteplerine öğrenci hazırlamak gibi bir misyonu üstlenmişlerdir.⁷⁴ Darüleytamlarda genel olarak sanayi mektepleri programları uygulanırken kalite ve öğrenciler bakımından

⁶⁷ İşeri, a.g.t., s. 79.

⁶⁸ Aytekin, a.g.t., s. 70.

⁶⁹ Okur, a.g.t., s. 46-47.

⁷⁰ Öztürk, a.g.e.

⁷¹ Öztürk, a.g.e.

⁷² Aytekin, a.g.t., s. 42.

⁷³ Gülbadi Alan, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, s. 190.

⁷⁴ Şafak, a.g.m., s. 276.

kabiliyet farklılıkları olmuştur.⁷⁵ Bu eğitim kurumlarının bir başka özelliği ise; İzmit ve İstanbul dışındaki darüleytamlarda ziraat ve sanat eğitimi görülmemiştir.⁷⁶ Darüleytamlardaki eğitim müfredatını şubeler aynı anda takip ve uygulamak zorundaydı.⁷⁷ Darüleytamların eğitim uygulamalarında teorik derslerle uygulamalı derslerin aynı anda bütüncül şekilde işlenmesi darüleytamların başarısını artırmıştır.⁷⁸ Sayı olarak darüleytamlara baktığımız zaman taşrada en çok darüleytam Sivas'ta bulunmaktaydı.⁷⁹ Darüleytamların 13 yaş üzeri müfredatına yer vermemizin nedeni ilkokul ve kreşlerde dönemin genel eğitim özellikleri görülmüştür. Darüleytamların asıl misyonu olan meslek sahibi yaparak topluma kazandırma görevini yerine getiren sanat şubelerinin eğitiminde sanat dersleri ağırlıklı olmuştur. Bu bakımdan bu yaş gurubunun ders programı aşağıdaki gibidir. Bu ders programları genel olarak aşağıdaki ders dağılım cetvellerinin benzeri şekilde uygulanmakla beraber 1917'de olduğu gibi savaş nedeniyle beden dersi uygulamaları gibi ders dağıtım cetvelinin dışına çıkılarak ağırlık kazanan derslerde olmuştur.⁸⁰

Tablo 1-1917 Yılı Darüleytamlarda 13 Üzeri Yaştaki Çocuklara Ait Zaman Çizelgesi⁸¹

Saat		Etkinlik
5. 30	7. 00	Kalkma, Abdest, Namaz, Kahvaltı, Temizlik
7. 00	7. 50	Birinci Ders
7. 50	8. 00	Ara
8. 00	8. 50	İkinci Ders
8. 50	9. 30	Ara, Sanata Hazırlık
9. 30	11. 30	Sanat veya Ziraat
11. 30	1. 00	Yemek, Namaz, Teneffüs
1. 00	3. 30	Sanat veya Ziraat
3. 30	5. 00	Ara, Kahvaltı, Namaz, Temizlik
5. 00	5. 50	Üçüncü Ders
5. 50	6. 00	Teneffüs
6. 00	6. 50	Dördüncü Ders
6. 50	7. 15	Ara ve Namaz
7. 15	8. 15	Mütalaa
8. 15	9. 00	Yemek, Namaz, Teneffüs
9. 00	5. 30	Uyku

⁷⁵ Okur, a.g.t., s. 46-47.

⁷⁶ Okur, a.g.t., s. 49.

⁷⁷ Aytekin, a.g.t., s. 95.

⁷⁸ Aytekin, a.g.t., s. 103.

⁷⁹ Okur, a.g.t., s. 51.

⁸⁰ Müezzinoğlu, a.g.m., s. 415.

⁸¹ Müezzinoğlu, a.g.m., s. 413.

Tabloda da belirtildiği gibi bir günlük eğitim sürecinde sanat ve ziraat dersleri ve uygulamalarına ağırlık verildiği görülmüştür.

Tablo 2 -1917 Yılı Darüleytamlarda 13 Yaş Üzeri Çocuklara Ait Ders Dağıtım Cetveli⁸²

Dersin adı	1.Yıl	2.Yıl	3.Yıl	4.Yıl	5.Yıl	6.Yıl
Elifba ve Kıraat	9					
Eczayı Şerife, Kıraat ve Ezber ve imla		8				
Kıraat ve Ezber, imla ve Sarf, Nahv ve Tahrir			4	3	3	3
Kurân-ı Kerim			1	1	1	1
Malumat-ı Diniye	1	2	2	2	2	2
Musahebat-ı Ahlakiye	1	1	1	1		
Yazı			1	1	1	1
Tarih			1	1	1	1
Coğrafya			1	1	1	1
Hesap	2	2	2	2	2	2
Hendese			1	1	1	1
Eşya Dersleri	1	1	1	1	2	2
Resim	1	1	1	1	1	1
Sanayi ve Ziraata Ait Dersler	5	5	5	6	6	6
El işleri	2	2	1	1	1	1
Musiki	1	1	1	1	1	1
Bedenin Dersi	1	1	1	1	1	1
Toplam	24	24	24	24	24	24

Tabloda da belirtildiği gibi haftalık ders programlarında her sınıf düzeyinde sanayi ve ziraat dersleri ve uygulamalarına ağırlık verildiği görülmüştür.

4. Darüleytamların Dönüşümü

Darüleytamlarda maddi sıkıntılar fazlaşınca İstanbul dışındaki darüleytamlar kapatılarak öğrencilerin bir kısmı ailelerine teslim edilirken bir kısım öğrencilerin İstanbul'da ki darüleytamlarda toplanması yoluna gidilmiştir.⁸³ İstanbul'da açılan Himaye-i Etfal Cemiyeti 1923'te kapanırken⁸⁴ Ankara'da 1921 aynı isimle açılmıştır.⁸⁵ Darüleytamlar, TBMM Hükümeti zamanında Eğitim Bakanlığından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesine alınmış bir süre sonra tekrar MEB'na devredilmiştir. 1926 yılından itibaren Darüleytamlar Şehir

⁸² Müezzinoğlu, a.g.m., s. 413-414.

⁸³ Müezzinoğlu, a.g.m., s. 407.

⁸⁴ Elmacı, a.g.t., s. 43-44.

⁸⁵ Aytekin, a.g.t., s. 134.

Yatı Okulu olarak değiştirilmiştir. Darüleytamlar kapatılmıştır.⁸⁶ Bu okulların Şehir Yatı Okulu ismini almasında; Atatürk'ün bu eğitim kurumlarının yetimler, öksüzler, kimsesizler, yoksullar yurdu olarak isimlendirilmesini uygun görmemesidir.⁸⁷ Ankara'daki Himaye-i Etfal Cemiyeti 1934 yılında Atatürk'ün yönlendirmeleri doğrultusunda Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir.⁸⁸ Darüleytamların dönüşüm sürecinde ismi Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olan eğitim merkezi 24.05.1983'ten sonra Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) olarak faaliyetlerine devam etmiştir.⁸⁹ Kurum birtakım yönetmelik ve yönetsel olarak değişikliğe uğradıktan sonra şu an Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak hizmetlerine devam etmektedir.⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk de yetimlere ayrı bir önem vermiştir. Bunun en güzel kanıtı dokuz ihtiyaç sahibi çocuğu evlat edinip onların bütün ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmesi olmuştur. Atatürk'ün dokuz manevi çocukları şunlardır; Abdürrahim, Afife, Zehra, Rukiye, Nebile, Sabiha Gökçen, Çoban Mustafa, Afet, Sabriye'dir.⁹¹

Sonuç

Eğitim sistemleri, devletlerin değişen ihtiyaçlarından dolayı zaman zaman değişikliklere uğramaktadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarında eğitim sistemimizin en önemli ve acil ihtiyacı; okuma yazma seferberliğini başlatmak ve üretim faaliyetleri için mesleki teknik eğitimi artırmak olmuştur. Osmanlı Devleti, son dönemlerde yaşamış olduğu savaşlardan geriye binlerce yetim ve kimsesiz çocuk bırakmıştır. Bu yetim ve kimsesiz çocukları korumak ve eğitmek için açılan darüleytamlar, eğitim sistemimizde olumlu izler bırakmıştır. Darüleytamlar; Darülhayr-i Ali, Darüşşafaka, Darülaceze gibi kurumların genel adı olmuştur. Bu kurumların ilk başlarda önceliği, şehit ve kimsesiz çocukları barındırma ve eğitme iken sonraları bütün ihtiyaç sahibi çocuklar dâhil edilmiştir. Bu kurumlar bir yandan çocukları eğitirken diğer yandan bu çocukları yetenekleri doğrultusunda ya bir üst eğitim kurumuna hazırlamış ya da meslek sahibi yapmıştır. Darüleytamlarla ilgili en önemli vurgulanması gereken konulardan biri de darüleytamların uyguladığı eğitim sisteminin, öğrenci profiline göre çok kaliteli olmasıdır.

⁸⁶ Elmacı, **a.g.t.**, s. 41.

⁸⁷ Pakize Türkoğlu, , **Kimseli Kimsesiz Yakaçık Yetiştirme Yurdu Yıllarım**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2017, s.xxix

⁸⁸ Aytekin, **a.g.t.**, s. 134.

⁸⁹ Elmacı, **a.g.t.**, s. 51.

⁹⁰ <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/tarihce>

⁹¹ Aytekin, **a.g.t.**, s. 130-131.

Darüleytamlardan mezun olan çocuklar ağırlıklı olarak sanayi mekteplerine devam etmişlerdir. Çünkü darüleytamların bir görevi de sanayi mekteplerine öğrenci yetiştirmek olmuştur. Darüleytamlar çocukları ırk, din, cinsiyet gibi hiçbir ayrımcılığa tabi tutmadan vatandaş olarak eğitmiştir. Devletin açtığı darüleytamlar olduğu gibi yabancı devletlerin açtığı darüleytamlar da olmuştur. Diğer taraftan devlet dezavantajlı çocukları eğitirken bu durumdaki çocukları topluma kazandırarak ileride yaşanacak olumsuzlukların da önüne geçmiştir. Ayrıca devletin çocuğa verdiği önem şehit çocuğu olması itibariyle kat kat artmıştır. Bu bağlamda halk ta kurumlara devlet kadar yardımcı olmuştur. Bu eğitim kurumları, eğitim öğretim faaliyetlerini yürütürken ıslahane ve sanayi mekteplerinin eğitim programlarını uygulamıştır. Dolayısıyla darüleytamlar teorik eğitimle uygulamalı eğitimi bir arada yürütmüşler dönemin bütün olumsuzluklarına rağmen oldukça başarılı olmuşlardır. Darüleytamlar günümüzde isim olarak yaşamasa da misyon ve eğitim faaliyetleri olarak devletimizin değişik kurumları tarafından yürütülmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

BOA, BEO, 4347/325988/2

BOA, BEO, 4347/325988/4

BOA, BEO, 4347/325988/6

BOA, BEO, 4347/325988/12

BOA, BEO, 4347/325988/14

BOA, BEO, 4347/325988/36

BOA, BEO, 4347/325988/43

BOA, BEO, 4347/325988/50

BOA, BEO, 4347/325988/52

BOA, BEO, 4347/325988/55

BOA, BEO, 4347/325988/56

BOA, BEO, 4347/325988/62

BOA, BEO, 4347/325988/64

BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Dosya No: 63, Gömlek No: 142, Tarih: 1334C26

BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Dosya No: 64, Gömlek No: 162, Tarih: 1334B27

BOA, Fon Kodu: A.}MKT.MHM., Dosya No: 302, Gömlek No: 67, Tarih: 1281N01

2. Kitaplar

Karabekir, Kazım, **Çocuk Davamız 1**(Yayına Hazırlayan; Özerengin, Faruk) Emre Yayınları, İstanbul,1995.

Kılınç, Mustafa, **Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)**, Pegem Akademi, Ankara, 2016.

Türkoğlu, Pakize, **Kimseli Kimsesiz Yakacak Yetiştirme Yurdu Yıllarım**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2017.

3. Makaleler ve Süreli Yayınlar

Alan, Gülbadi, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Aytekin, Hakan, **1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

Elmacı, Davut, **Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim ve Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2007.

Hüseyin Ragıp, “Meclisi Mebusan’da Şehit Çocukları 1”, **Muallim Dergisi**, (1 Nisan 1333), Sayı 9, s. 282-284.

Hüseyin Ragıp, “Meclisi Mebusan’da Şehit Çocukları 2”, **Muallim Dergisi**, (1 Haziran 1333), Sayı 11, s. 342-344.

İşeri Murat, **Osmanlı Çocuk Koruma Sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923)**, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale,2014.

Müezzinoğlu, Ersin, “1.Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar”, **History Studies (International Journal of History)**Volume 4/1 2012, s. 146.

Okur, Yasemin, **Darüleytamlar**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1996.

Özkan Salih, “Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı”, **Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:19, Yıl: 2006, s. 211.

Öztürk, Cemil, “Osmanlıda Bir Mesleki Eğitim Ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Darülhayr-ı Ali”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 143, 1999.

Şafak, Nurdan, “Darüleytamda Çocuk Olmak: On Çocuk On Portre”, **Journal Of Humanities and Social Sciences**, Sayı, 2, 2013, s. 263.

4. Tezler

Yaman, Mehmet Şükrü, **Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

5. İnternet Kaynakları

http://tite.ankara.edu.tr/?page_id=4807

<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/tarihce>

EKLER**Ek-1****Ek-2**

Dr. Davut Elmacı'nın Arşivinden-Bartın ve Ankara Çocuk Esirgeme Kurumları-Tarihsiz Fotoğraflar (Darüleytamların dönüşümlerinde meslek edinme ve öğrencilerin etkinlikleri ve kurumların ekonomisine katkılar bağlamında)

Ek-3

Ek-4

Ek-5

